

بررسی جامعه‌شناختی جایگاه زنان در شعر معاصر فارسی

* رحمت‌اله دادور

** مریم حبیبی فتح‌آبادی

کد مقاله: ۳۱۷

چکیده

این نوشتار با هدف شناخت جامعه‌شناختی جایگاه زنان در شعر معاصر فارسی به بررسی آثار هفت تن از شاعران کشور (نیما یوشیج، پروین اعتصامی، مهدی اخوان ثالث، فروغ فرخزاد، احمد شاملو، محمدحسین شهریار، سیمین بهبهانی) می‌پردازد و از روش تحلیل محتوا و ۵ مقوله‌ی زن و هویت انسانی، زن و خانواده، زن و خشونت، زن، عشق و وفاداری، زن و هوی و هوس بهره گرفته است. واحد تحلیل در این تحقیق که بر اساس نظریه لینستون سامان یافته است، مصرع می‌باشد. در تحلیل یافته‌ها از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی و درصد) و هم از آماره غیرپارامتریک میانه استفاده شده است. می‌توان مهم‌ترین دستاورد آن را در درجه اول اهمیت قرار داشتن هویت انسانی زن از دید شاعران معاصر دانست. البته آزمون میانه مشخص می‌سازد که با ۹۵٪ اطمینان جایگاه زنان در شعر زنان شاعر، نسبت به شعر مردان شاعر والاتر و برتر است.

واژگان کلیدی: دیدگاه جامعه‌شناختی، جایگاه اجتماعی زن، شعر معاصر.

مقدمه

شعر و شاعری، در حیات معنوی کشور ما، نقش بااهمیتی را ایفا کرده است. شاعران در هر دوره‌ای سعی کرده‌اند، مسایل مهم اجتماعی را با کلام منظوم برای مردم بازگو نمایند و اشعار آنان همواره برای تمامی نسل‌ها پرجاذبه و الهام‌بخش بوده است. در بین شاعران، زنان شاعری نیز وجود داشتند که متأسفانه نهاد مردم‌محور ادبیات و به طور کل زیربنای فرهنگی جامعه ایران، کوشیده است تا بسیاری از استعدادها را به نفع خود مصادره کند.

بعد از انقلاب مشروطه، با توجه به آشناسدن اندیشمندان ایرانی با آثار متفکران غربی و به‌وجود آمدن مباحثی همچون آزادی، برابری، مساوات و حقوق مدنی، زنان جایگاه مختصری به‌دست آوردند و همچنین تحولاتی نظیر پیروزی انقلاب اسلامی ایران، باعث شد تا زنان بتوانند با تحصیل علم و دانش، منزلت اجتماعی خود را بیش از پیش به‌دست آورند.

به دلیل اهمیت شعر و شاعری در فرهنگ جامعه ایران، این نوشتار با هدف شناخت جایگاه اجتماعی زن در شعر معاصر، به بررسی این مهم می‌پردازد.

بیان مسأله

قبل از مشروطیت اکثر مردم بی‌سواد بودند. کلام منظوم در به وجود آمدن انقلاب مشروطیت نقش مؤثری داشت، چرا که به خاطر سپردن و نقل آن برای دیگران تا حدی میسر بود. در این دوره، شعر، سلاح مؤثری برای تبلیغ نظریات و دیدگاه‌های انقلابیون بود و از این طریق می‌توانستند، مسایل اجتماعی را مورد انتقاد قرار دهند.

همچنین فقر فرهنگی حاکم در کل جامعه، در میان زنان شدت بیشتری داشت، تنها پاره‌ای از وابستگان اقشار فوقانی جامعه و نیز روحانیون و در مواردی تجار و کسبه متوسط می‌توانستند برای دختران خود معلم سرخانه بیاورند. بنابراین از این دوره به بعد، مسایل و مشکلات زنان را نیز مورد توجه قرار دادند. البته در دوران مشروطه، تعداد معدودی از شاعران به این مهم پرداختند.

هدف کلی پژوهش

- شناخت جایگاه اجتماعی زن در شعر شاعران مرد و زنان شاعر معاصر فارسی.

سؤالات پژوهش

سؤال اصلی

زن از لحاظ اجتماعی در شعر شاعران مرد و زنان شاعر معاصر فارسی چه جایگاهی دارد؟

سؤال‌های جزئی

- در شعر ملک‌الشعراى بهار، زن چه جایگاه دارد؟
- در شعر نیما، زن چه جایگاه دارد؟
- زن از لحاظ اجتماعی، در شعر شهریار چه جایگاهی دارد؟
- آیا پروین اعتصامی که خود نیز یکی از زنان شاعر کشور ما می‌باشد، در شعر خود، به جایگاه اجتماعی زن پرداخته است؟
- در شعر فروغ فرخ‌زاد، زن چه جایگاهی دارد؟
- در شعر احمد شاملو، زن چه جایگاه و منزلت اجتماعی دارد؟
- در شعر مهدی اخوان‌ثالث، جایگاه اجتماعی زن چگونه است؟
- سیمین بهبهانی به عنوان یک زن شاعر در شعر خود مقام و منزلت اجتماعی زن را چگونه نشان داده است؟
- آیا در شعر زنان شاعر، جایگاه اجتماعی زن بالاتر است؟

روش تحقیق

در این مقاله، جهت شناخت جایگاه اجتماعی زن در شعر معاصر، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

واحد تحلیل

در تحلیل محتوا جهت بررسی بهتر به واحد تحلیل نیاز است که گاهی کلمه و گاهی قسمتی از یک متن می‌باشد. در این مقاله، واحد تحلیل، مصرع می‌باشد.

روش گردآوری اطلاعات

یکی از روش‌های اصلی جمع‌آوری اطلاعات، بررسی اسناد و مدارک می‌باشد. در این نوشتار آثار شاعران بررسی شده است.

جامعه‌ی آماری

در نوشتار حاضر، آثار هشت تن از شاعران معاصر و برجسته کشور (نیما یوشیج، محمد حسین شهریار، پروین اعتصامی، فروغ فرخزاد، احمد شاملو، مهدی اخوان‌ثالث، سیمین بهبهانی) با استفاده از روش تحلیل محتوا بررسی شده است.

روش‌های تحلیل اطلاعات

در نوشتار حاضر از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی و درصد) و هم از روش آزمون آماری غیرپارامتریک (آزمون میانه) استفاده شده است.

چهارچوب نظری

چهارچوب نظری در این تحقیق، نظریه لیستون می‌باشد.

پایگاه و نقش از دیدگاه لیستون

پایگاه موقعیت شخص را در رابطه با کل جامعه نشان می‌دهد. پایگاه، جدا از فردی که آن را اشغال می‌کند، مجموعه‌ای از حقوق و تکالیف مشخصی است (کوزر، ۱۳۸۳، ص ۱۹۳). مطالعات تطبیقی پایگاه‌های منسوب به زنان و مردان در فرهنگ‌های مختلف، ظاهراً بی‌انگیز آن است که با وجودی که این عوامل می‌تواند نقطه آغازی برای گسترش تمایز بین آن‌ها باشد، اما در واقع این انتساب‌ها را فرهنگ تعیین می‌کند (همان، ص ۲۹۵).

تحقیقات پیشین

با توجه به اهمیت موضوع (جایگاه اجتماعی زن در شعر معاصر)، لازم است که تحقیقات گسترده‌ای در این زمینه انجام شود. نمونه‌هایی از این پژوهش‌ها آورده شده است:

- ۱- شعر شکایت از زندگی زن ایرانی، مریم حسینی. این پژوهش در مجله زنان، شماره ۱۲۶ صفحه ۵۲ در تاریخ ۱۳۸۴/۸/۱ به چاپ رسیده است.
- ۲- دختر چراغ ادب، پروین است، پروین داوودی‌فر. این پژوهش در مجله پیام زن، صفحه ۷۶ در تاریخ ۱۳۸۳/۷/۱ چاپ شده است.
- ۳- پروین اعتصامی اسطوره زنان هنرمند ایران‌زمین، سیدحجت‌الحق حسینی. در تاریخ ۱۳۸۳/۲/۲۲ در روزنامه اعتماد، صفحه ۸ چاپ شده است.
- ۴- دختر ستاره چین شب‌های کودکی (فروغ فرخزاد)، نفیسه کریمی. در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۲۵ در یاس نو، صفحه ۶، چاپ شده است.

زن در جامعه ایران

از دیدگاه قرآن کریم و با توجه به روایات معصومین (ع) انسان کرامت خاصی دارد و به دلیل داشتن عقل و اندیشه‌ی والا، شایسته بهروزی و بهره‌مندی از یک زندگی عالی انسانی است. انسان در سایه‌ی آموزش‌های صحیح می‌تواند به رموز خلقت دست یابد و راه رشد و توسعه را سریع‌تر بییماید. در این راستا، زنان جایگاه ویژه‌ای دارند، زیرا آنان پرورش‌دهندگان نسل‌های فردای جامعه خود می‌باشند.

در طول تاریخ همیشه زنان گرفتار ظلمی مضاعف بوده‌اند که آنان ضعیف، پست و قابل‌ترحم بوده‌اند. اما در پندنامه آذرپادما را نسپند (در دین زردتشت) آمده است: «زن و فرزند خود را از تحصیل دانش و کسب هنر بازمدار تا غم و اندوه بر تو راه نیابد و در آینده پشیمان نشوی. اگر تو را فرزند خردسالی است (خواه پسر، خواه دختر)، او را به دبستان بفرست، زیرا فروغ دانش، دیده دل، روشن و بینا کند» (حجازی، ۱۳۷۰، ص ۱۶۹).

با این حال در زمان ساسانیان فقط تحصیل علم منحصر به طبقات مرفه جامعه بود و دیگر اقشار جامعه از آن محروم بودند. در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار نیز درس خواندن و تحصیل مربوط به دخترانی بود که از خانواده‌های ثروتمند بوده است.

خانم شیل آورده است که: «زنان طبقه مرفه، معمولاً باسوادند و به شعر و ادب مملکت خویش آشنایی دارند و اغلب آنان قرائت قرآن - نه معنی آن را - می‌دانند. در میان زن‌های ایل قاجار و بخصوص خانواده سلطنتی، تعداد افراد باسواد خیلی زیاد است و اکثر آن‌ها مکاتبات خود را شخصاً و بدون کمک میرزاها می‌نویسند». پولاک نیز می‌نویسد: «دخترها با پسرها مشترکاً درس را شروع می‌کنند ولی نمی‌گذارند دخترها در مدارس عمومی تحصیل کنند. از هشت سالگی، دیگر آن‌ها را از نگاه‌های کنجکاوانه عابران، محفوظ و برکنار می‌دارند. از نه سالگی، دخترها فقط با حجاب به مدرسه می‌روند. در خانواده‌های کم‌درآمدتر، دیگر منتظرند که این دخترها را در ده، یازده سالگی شوهر بدهند.» (مه‌آبادی، ۱۳۷۹، ص ۵۰۷).

با این اوصاف، باز در دوره‌های مختلف تاریخی در ایران، زنان شاعر را می‌بینیم. شاعرانی همچون پادشاه خاتون (۶۹۴-۶۵۴ ق) که چهار سال بر کرمان حکومت می‌راند، رابعه قزدارى بلخی، مهستی گنجوی، جهان ملک خاتون، زرین تاج.

هنجارهایی که برای دختران جامعه ما در نظر گرفته می‌شوند، عبارتند از: منفعل بودن، احساساتی بودن، عاطفی بودن و در انتظار فرد حامی بودن. این ارزش‌ها در جامعه تقویت می‌شود. چنین تصور می‌شود که زنان و دختران نیازی به تحصیلات عالی ندارند و حداقل اطلاعات و سواد از جهان بیرون، زندگی اجتماعی، شغلی و فرهنگی برای آن‌ها کافی است. به طوری که حتی درصد دخترانی که اصولاً به مدرسه نمی‌روند، همیشه بیشتر از درصد پسرانی است که از آموزش محروم می‌شوند.

این دید جنسیتی به آموزش باعث شده است تا زنان نتوانند آن‌گونه که شاید و باید در جامعه حضور داشته باشند و اغلب آنان به علت سواد کم و ناآگاهی در زمینه‌های علمی، به خرافات روی می‌آورند و این باعث می‌شود که از دید مردان، آن‌ها انسان‌های ضعیف‌تری پنداشته شوند.

در شعر و شاعری نیز، بر دلیل همان پیشینه مردسالار که زیربنای فرهنگی جامعه است، «زن‌ستیزی» دیده می‌شود:

«چو زن راه بازار گیرد بزن و گر نه تو خانه‌نشینی چو زن»
(سعدی)

«به گفتار زنان هرگز مکن کار زنان را تا توانی مرده انگار»
(ناصر خسرو)

«زن چو بیرون رود بزن سختش خود نمایی کند، بکن رختش
 ور کند سرکشی، هلاکش کن آب رخ می برد به خاکش کن»
 (اوحدی)

اما انقلاب مشروطه، سبب شد که در فضای سیاسی - اجتماعی تحولاتی صورت گیرد و دیدگاه مردسالارانه‌ی گذشته، تعدیل شود و بنابراین در شعر نیز این دگرگونی‌ها نمایان شد، بخصوص در شعر معاصر یعنی شعری که از حرکت نیما آغاز شده است.

جهت تعیین جایگاه زن در شعر شاعران معاصر مقوله‌های زیر بررسی شده است:

۱- زن و هویت انسانی، ۲- زن و خانواده، ۳- زن و خشونت، ۴- زن، عشق و وفاداری، ۵- زن و هوی و هوس.

هر کدام از این مقولات چند شاخص دارند:

مقوله اول: شاخص اول: زن سمبل انسان اجتماعی، شاخص دوم: زن سمبل هوش و ذکاوت، شاخص سوم: زن سمبل پشتوانگی.

مقوله دوم: شاخص اول: زن مولد فرزند، شاخص دوم: زن و تربیت فرزندان، شاخص سوم: زن و مهر مادری.

مقوله سوم: شاخص اول: بی‌مهری شوهر و فرزندان، شاخص دوم: سمبل غم و ماتم.

مقوله چهارم: شاخص اول: عشق‌های دوجانبه، شاخص دوم: وصف زیبایی زن.

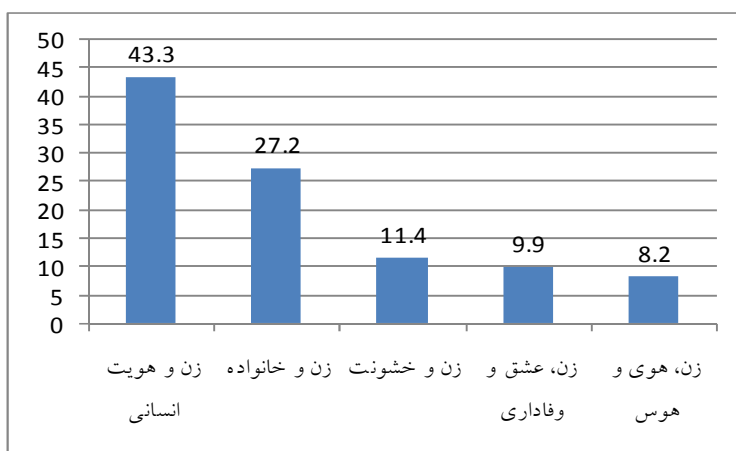
مقوله پنجم: شاخص اول: زن بدکاره، شاخص دوم: زن و بی‌وفایی.

تحلیل یافته‌ها

جدول شماره (۱): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر بهار

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۱۰۰۵	۴۳/۳
۲	زن و خانواده	۶۳۱	۲۷/۲
۳	زن و خشونت	۳۶۴	۱۱/۴
۴	زن، عشق و وفاداری	۲۳۲	۹/۹
۵	زن و هوی و هوس	۱۹۰	۸/۳
	جمع	۲۳۲۲	۱۰۰

نمودار شماره (۱)

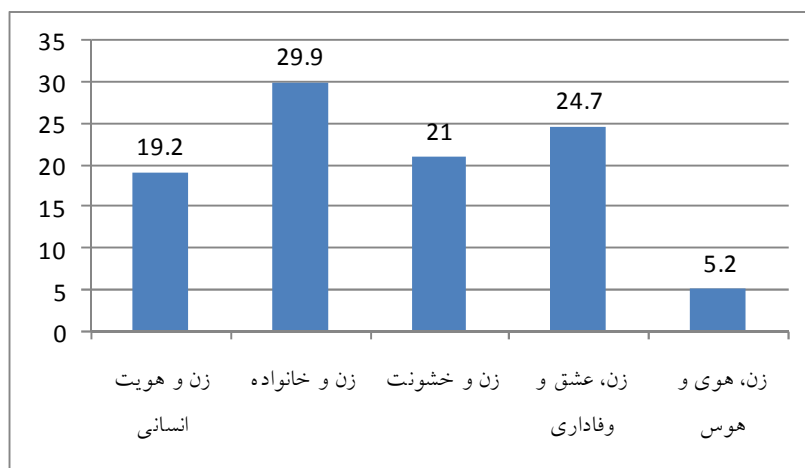

در شعر بهار بیشترین توجه به مقوله «زن و هویت انسانی» (۴۳/۳٪) و کمترین توجه به مقوله «زن و هوی و هوس» (۸/۲٪) شده است.

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر نیما

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۶۳	۱۹/۲
۲	زن و خانواده	۱۱۴	۲۹/۹
۳	زن و خشونت	۸۰	۲۱
۴	زن، عشق و وفاداری	۹۴	۲۴/۷
۵	زن و هوی و هوس	۲۰	۵/۲
	جمع	۳۸۱	۱۰۰

نمودار شماره (۲)

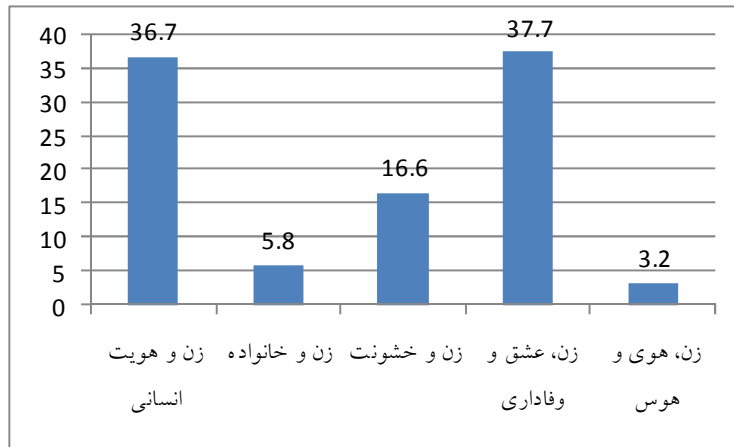

در شعر نیما بیشترین توجه به مقوله «زن و خانواده» (۳۰٪) و کمترین توجه به مقوله «زن و هوی و هوس» (۲/۵٪) شده است.

جدول شماره (۳): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر شاملو

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۳۰۶	۳۶/۷
۲	زن و خانواده	۴۸	۵/۸
۳	زن و خشونت	۱۳۸	۱۶/۶
۴	زن، عشق وفاداری	۳۱۴	۳۷/۷
۵	زن و هوی و هوس	۲۷	۳/۲
	جمع	۸۳۳	۱۰۰

نمودار شماره (۳)

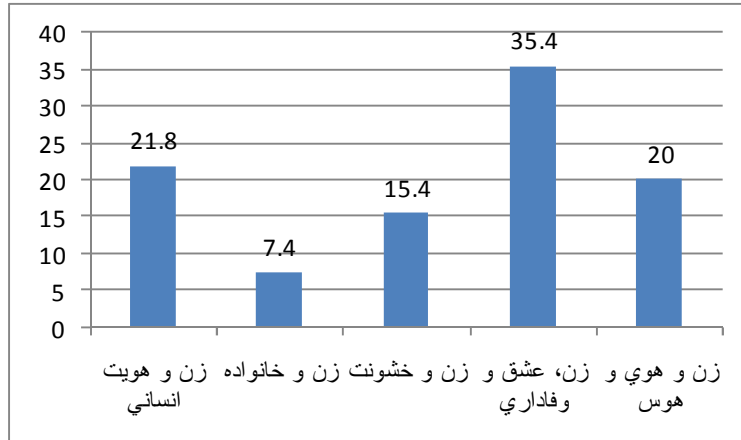

در شعر احمد شاملو بیشترین توجه به مقوله «زن، عشق و وفاداری» (۳۷/۷٪) و کمترین توجه به مقوله «زن و هوی و هوس» (۲/۳٪) شده است.

جدول شماره (۴): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر اخوان ثالث

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۱۴۸	۲۱/۸
۲	زن و خانواده	۵۰	۷/۴
۳	زن و خشونت	۱۰۴	۱۵/۴
۴	زن، عشق وفاداری	۲۴۰	۳۵/۴
۵	زن و هوی و هوس	۱۳۶	۲۰
	جمع	۶۸۸	۱۰۰

نمودار شماره (۴)

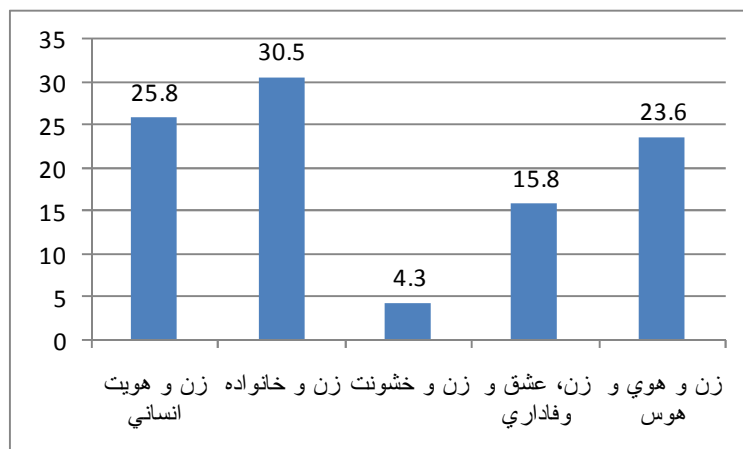

در شعر اخوان ثالث بیشترین توجه به مقوله «زن، عشق و وفاداری» (۳۰/۴٪) و کمترین توجه به مقوله «زن، هوی و هوس» (۷/۴٪) شده است.

جدول شماره (۵): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر شهریار

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۳۳۶	۲۵/۸
۲	زن و خانواده	۳۹۸	۳۰/۵
۳	زن و خشونت	۵۶	۴/۳
۴	زن، عشق و وفاداری	۲۰۶	۱۵/۸
۵	زن و هوی و هوس	۳۰۸	۲۳/۶
	جمع	۱۳۰۴	۱۰۰

نمودار شماره (۵)

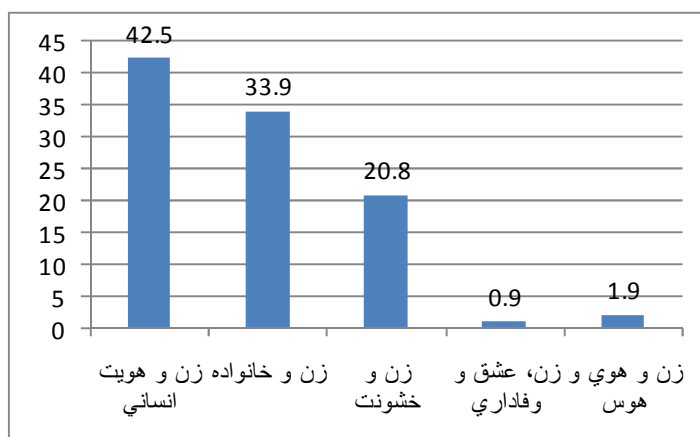

در شعر شهریار بیشترین توجه به مقوله «زن و خانواده» (۳۰/۵٪) و کمترین توجه به مقوله «زن و خشونت» (۳/۴٪) شده است.

جدول شماره (۶): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر پروین اعتصامی

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۱۸۸	۴۲/۵
۲	زن و خانواده	۱۵۰	۳۳/۹
۳	زن و خشونت	۹۲	۲۰/۸
۴	زن، عشق وفاداری	۴	۰/۹
۵	زن و هوی و هوس	۸	۱/۹
	جمع	۴۴۲	۱۰۰

نمودار شماره (۶)

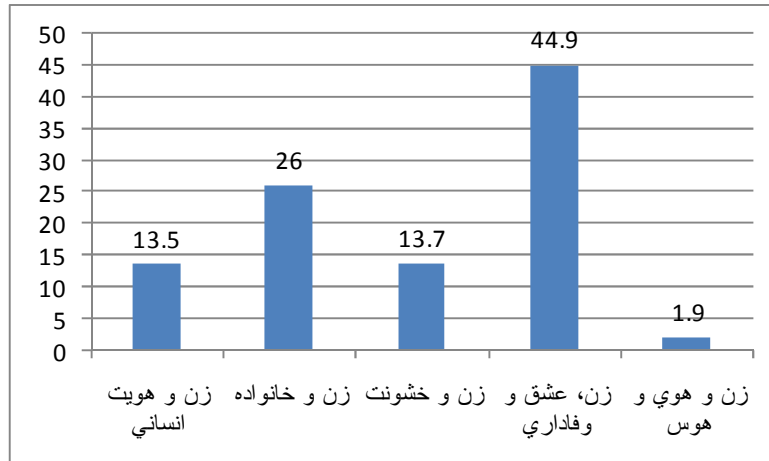

در شعر پروین اعتصامی بیشترین توجه به مقوله «زن و هویت انسانی» (۴۲/۵٪) و کمترین توجه به مقوله «زن، عشق و وفاداری» شده است.

جدول شماره (۷): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر فروغ فرخزاد

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۵۷	۱۳/۵
۲	زن و خانواده	۱۱۰	۲۶
۳	زن و خشونت	۵۸	۱۳/۷
۴	زن، عشق وفاداری	۱۹۰	۴۴/۹
۵	زن و هوی و هوس	۸	۱/۹
	جمع	۴۲۳	۱۰۰

نمودار شماره (۷)

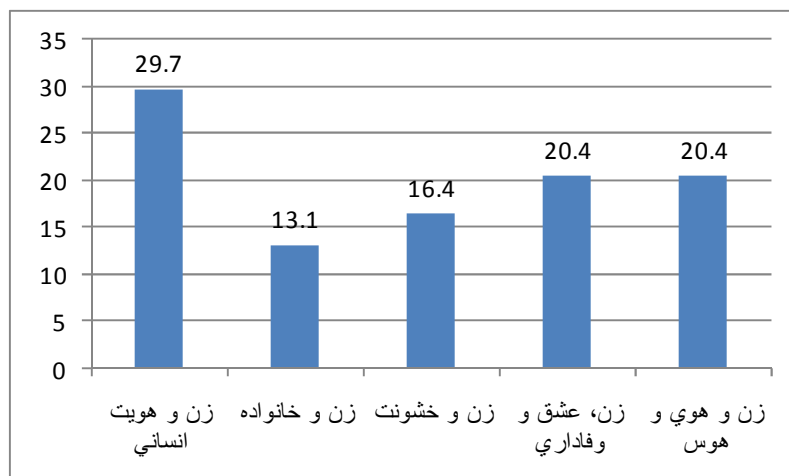

در شعر فروغ فرخزاد بیشترین توجه به مقوله «زن، عشق و وفاداری» (۴۵/۹٪) و کمترین توجه به مقوله «زن، هوی و هوس» (۱/۹٪) شده است.

جدول شماره (۸): توزیع فراوانی و درصد کل مقوله‌ها در شعر سیمین بهبهانی

ردیف	مقوله	فراوانی	درصد
۱	زن و هویت انسانی	۲۲۴	۲۹/۷
۳	زن و خانواده	۹۸	۱۳/۱
۳	زن و خشونت	۱۲۴	۱۶/۴
۴	زن، عشق و وفاداری	۱۵۴	۲۰/۴
۵	زن و هوی و هوس	۱۵۴	۲۰/۴
	جمع	۷۵۴	۱۰۰

نمودار شماره (۸)

در شعر سیمین بهبهانی بیشترین توجه به مقوله «زن و هویت انسانی» (۲۹/۷٪) و کمترین توجه به مقوله «زن و هویت و هوس» (۱۳/۱٪) شده است.

جدول شماره (۹): تحلیل آثار شاعران مرد در کل مقوله‌ها

شاعران مرد	زن و هویت انسانی	زن و خانواده	زن و خشونت	زن، عشق، وفاداری	زن، هویت و هوس	تراوانی	درصد
محمدتقی بهار	۱۰۰۵	۶۳۱	۲۴۴	۳۳۲	۱۹۰	۲۳۲۲	۴۲/۸
نیما یوشیج	۷۳	۱۱۴	۸۰	۹۴	۲۰	۳۸۱	۱۱/۹
احمد شاملو	۳۰۶	۴۸	۱۳۸	۳۱۴	۲۷	۸۳۳	۳۶/۱
اخوان ثالث	۱۴۸	۵۰	۱۰۴	۲۴۰	۱۳۶	۶۷۸	۲۱/۲
محمد حسین شهریار	۳۳۶	۳۸۸	۵۶	۲۰۶	۳۰۸	۱۳۰۴	۴۰/۸
جمع	۸۶۳	۶۱۰	۳۷۸	۸۵۴	۴۹۱	۳۱۹۶	-
درصد	۲۷	۱۹/۱	۱۱/۸	۲۶/۷	۱۵/۴	-	-

در شعر شاعران مرد مقوله «زن و هویت انسانی» بیشترین درصد (۲۷٪) و مقوله «زن و خشونت» کمترین درصد (۱۱/۸) را دارد.

جدول شماره (۱۰): تحلیل آثار شاعران زن در کل مقوله‌ها:

شاعران زن	زن و هویت انسانی	زن و خانواده	زن و خشونت	زن، عشق، وفاداری	زن، هویت و هوس	تراوانی	درصد
پروین اعتصامی	۱۸۸	۱۵۰	۹۲	۴	۸	۴۴۲	۲۷/۳
فروغ فرخزاد	۵۷	۱۱۰	۵۸	۱۹۰	۸	۴۲۳	۳۶/۱
سیمین بهبهانی	۲۴۴	۹۸	۱۲۴	۱۵۴	۱۵۴	۷۵۴	۴۶/۶
جمع	۴۶۹	۳۵۸	۲۷۴	۳۴۸	۱۷۰	۱۶۱۹	-
درصد	۲۹	۲۲/۱	۱۶/۹	۲۱/۵	۱۰/۵	-	-

در شعر شاعران زن مقوله «زن و هویت انسانی» بیشترین درصد (۲۹٪) و مقوله «زن و هویت و هوس» کمترین درصد (۱۰/۵٪) می‌باشد.

نتیجه‌گیری

در این نوشتار سعی شده است تا با بررسی و تحلیل آثار شاعران کشور، جایگاه اجتماعی زن در شعر معاصر مشخص گردد. با تحلیل محتوای آثار مردان شاعر همچون نیما یوشیج که آغازگر شعر نو می‌باشد و احمد شاملو که پدر شعر سپید خوانده می‌شود و محمد حسین شهریار و مهدی اخوان ثالث و همچنین زنان شاعر نامداری چون سیمین بهبهانی که سبک نوینی را در سرودن غزل ایجاد کرده است و پروین اعتصامی و فروغ فرخزاد، در می‌یابیم. آنچه در نظر اینان درباره‌ی جایگاه اجتماعی زن در درجه اول مهم می‌نماید و آن را در آثارشان می‌توان مشاهده کرد، مقوله «زن و هویت انسانی» است. این

مقوله سه شاخص زن سمبل انسان اجتماعی، زن سمبل هوش و ذکاوت و زن سمبل پشتوانگی دارد. در نظر شاعران پرتوان معاصر ایران، زن در کنار مرد و به عنوان انسانی آزاد در جامعه باید حضور داشته باشد. در نگاه مردان شاعر، زن موجودی فرودست مرد نیست بلکه ایشان، زنان پرتلاش و پرتوان در عرصه‌های اجتماعی را مورد ستایش قرار داده‌اند که نمونه‌هایی از آن در این تحقیق آورده شده است.

دومین مقوله‌ای که از دید مردان شاعر مورد توجه قرار گرفته، مقوله «زن، عشق، وفاداری» است که این مقوله دارای دو شاخص عشق‌های دوجانبه و وصف زیبایی زن می‌باشد. اما در تحلیل آثار زنان شاعره مشخص گردید که دومین مقوله مورد توجه آن‌ها، مقوله «زن و خانواده» است و این مقوله شامل سه شاخص زن، مولد فرزند، زن و تربیت فرزندان و زن و مهر مادری است که نشان‌دهنده توجه زنان شاعره به نقش مادری زن می‌باشد. حتی کسانی که از بزرگان جامعه به شمار می‌روند و در اجتماع حرفی برای گفتن دارند، خانواده را رها نکرده‌اند. آنان علاوه بر فعالیت‌های اجتماعی، سعی داشته‌اند که رابطه خود را با خانواده حفظ نمایند و حتی در مواردی انسجام بیشتری به آن داده‌اند. این فرآیند، نشان می‌دهد که زن ایرانی، با تکیه بر استعدادهايش و تلاش در جهت خودشکوفایی، در برنامه‌های توسعه درگیر می‌شود. بنابراین، برنامه‌ریزان توسعه باید قوانینی را وضع نمایند تا زنان بتوانند علاوه بر ایفای نقش مادری و همسری در خانواده، بتوانند در برنامه‌های توسعه نیز مشارکت فعال داشته باشند.

سومین مقوله مورد توجه شاعران مرد، مقوله «زن و خانواده» است. بنابراین، از دید شاعران مرد نیز حضور زن در خانواده، امری ضروری است. چرا که زنان پرورش‌دهندگان نسل آینده محسوب می‌شوند و جامعه‌ای می‌تواند توسعه پیدا کند که برای رسیدن به اهداف توسعه به تمام اقشار جامعه بها دهد تا همه بتوانند از نتایج توسعه بهره‌مند شوند. از دید شاعران زن، آنچه که در مقام سوم قرار می‌گیرد، مقوله «زن، عشق، وفاداری» است. زنان خود را همراه و همگام با همسرانشان می‌بینند. اما در مورد شاخص وصف زیبایی زن کمتر سخن گفته‌اند.

مقوله «زن، هوی و هوس» از نظر مردان شاعر در درجه چهارم قرار دارد، این مقوله دو شاخص دارد؛ زن بدکاره، زن و بی‌وفایی، که البته بیشتر به شاخص زن و بی‌وفایی

پرداخته‌اند و پرداختن به شاخص اول را جهت یافتن ریشه‌های اجتماعی آن مورد توجه قرار داده‌اند، نه به عنوان شخصیت زن. شاعران مرد نگاهی انسانی به زن دارند و او را دارای شخصیت والایی می‌دانند.

در نگاه زنان شاعر، مقوله «زن و خشونت»، رتبه‌ی چهارم را دارد که شاخص‌های آن، بی‌مهری شوهر و فرزندان نسبت به زن و زن سمبل غم و ماتم می‌باشد. بخصوص بی‌مهری شوهر و فرزندان نسبت به زن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. این مقوله در تحلیل آثار شاعران مرد، درصد کمی (۱۱/۸٪) را به خود اختصاص داده است. یکی از ویژگی‌های خشونت بخصوص خشونت خانوادگی در ایران آن است که خشونت رفتاری مجاز تلقی می‌شود، زیرا نهی اجتماعی خاصی در مورد رفتار خشن اعضای خانواده نسبت به یکدیگر وجود ندارد و بیشتر در مقوله تربیت جای می‌گیرد. خانواده در ایران ویژگی‌های خصوصی خاصی دارد که در اثر آن رابطه میان زن و مرد و کودکان رابطه‌ای تلقی می‌شود که دیگران اجازه دخالت در آن را ندارند.

مقوله «زن، هوی و هوس»، پنجمین و آخرین رتبه (۱۰/۵٪) را در شعر زنان شاعر به خود اختصاص داده است. این مقوله با دو شاخص زن بدکاره و بی‌وفایی زن می‌باشد که شاخص اول به عنوان یک معضل اجتماعی در آثار شاعران زن مورد توجه قرار گرفته است.

در شعر مردان شاعر، چهارمین مقوله مورد بررسی، مقوله زن، هوی و هوس می‌باشد که باز ایشان نیز با دیدی جامعه‌شناختی به آن نگاه کرده‌اند و روسپی‌گری را یک معضل اجتماعی دانسته‌اند. در مورد شاخص دوم (زن و بی‌وفایی) شاعران مرد، بیش از زنان شاعره به آن پرداخته‌اند.

علاوه بر این، آزمون میانه مشخص می‌سازد که با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت در شعر زنان شاعره، زن از جایگاه اجتماعی والاتری نسبت به شعر مردان شاعر دارد که این امر به علت فرهنگ مردسالار در جامعه ما می‌باشد. از دیدگاه لیستون نیز، پایگاه‌های منسوب به زنان و مردان را فرهنگ تعیین می‌کند.

البته جای بسی خوشبختی است که در شعر معاصر، زن با هویت انسانی است و در تمامی آثار مورد بررسی می‌توان جایگاه والای اجتماعی زن را به نظاره نشست و شاعران

پرتوان و نامدار کشور، جملگی بر این عقیده‌اند که زن و مرد همگام و همراه با هم می‌توانند در راه توسعه جامعه گام بردارند و از زنان می‌خواهند که با تحصیل علم و دانش و آشناسدن به حقوق خود و با عهده گرفتن مسؤولیت‌های اجتماعی، جایگاه واقعی خود را در جامعه کسب نمایند و در راه پیشرفت جامعه گام بردارند.

منابع

- ۱- آبتوت، ب. و دیگی. جامعه‌شناسی زنان. ترجمه: منیژه نجم عراقی. تهران: نشر نی، ۱۳۸۵.
- ۳- ابومحبوب، زندگی و شعر سیمین بهبهانی. تهران: نشر ثالث، ۱۳۸۲.
- ۴- احمدی، پ. شعر زن، از آغاز تا امروز. تهران: نشر چشمه، ۱۳۸۴.
- ۵- اخوان ثالث، م. زندگی می‌گوید: اما باز باید زیست. تهران: نشر زمستان، ۱۳۷۴.
- ۶- ادا، ک. فرهنگ و ارشاد اسلامی. مجموعه مقالات نخستین. جلد ۱. انتشارات تلفین، ۱۳۸۱.
- ۷- اعزازی، ش. جامعه‌شناسی خانواده. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ۱۳۸۲.
- ۸- اکبری، ر. زندگی و شعر پروین اعتصامی. تهران: نشر ثالث، ۱۳۷۸.
- ۹- بابایی، م. دیوان پروین اعتصامی. تهران: انتشارات نمونه، ۱۳۷۰.
- ۱۰- باردن، ال. تحلیل محتوا. ترجمه: ملیحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی سرخایی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۴.
- ۱۱- بهبهانی، س. از سال‌های آب و سراب (منتخب هفت دفتر شعر). تهران: نشر سخن، ۱۳۷۷.
- ۱۲- بهبهانی، س. مجموعه اشعار. تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۸۲.
- ۱۳- پاشایی، ع. زندگی و شعر احمد شاملو (الف - بامداد) نام همه شعرهای تو. تهران: نشر ثالث، ۱۳۸۴.
- ۱۴- توایی، ش. امید دیگر (نگاهی تازه به شعرهای مهدی اخوان ثالث). تهران: نشر دنیای نو، ۱۳۸۰.
- ۱۵- حقوقی، م. شعر زمان ما ۲ (مهدی اخوان ثالث). تهران: مؤسسه انتشارات نگاه، ۱۳۸۳.
- ۱۶- حقوقی، م. شعر زمان ما ۱ (احمد شاملو). تهران: مؤسسه انتشارات نگاه، ۱۳۸۴.
- ۱۷- حقوقی، م. شعر زمان ما ۴ (فروغ فرخ‌زاد). تهران: مؤسسه انتشارات نگاه، ۱۳۸۴.
- ۱۸- دلاوری، م. مبانی نظری و علمی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: انتشارات رشد، ۱۳۷۴.
- ۱۹- رادپور، ع. شخصیت زن در دیوان پروین اعتصامی و محمد حسین شهریار. تیریز: بی‌نا، ۱۳۷۷.
- ۲۰- ساروخانی، ب. روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، جلد ۲، ۱۳۷۸.
- ۲۱- شاملو، ا. ققنوس در باران. تهران: انتشارات زمانه، ۱۳۷۹.
- ۲۲- شهریار، م. دیوان شهریار. تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۸۵.
- ۲۳- طاهباز، س. مجموعه کامل اشعار نیما یوشیج. تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۷۰.
- ۲۴- طباطبایی، م. یادمان پروین. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۶.
- ۲۵- عابدی، ک. ترنم غزل (بررسی زندگی و آثار سیمین بهبهانی). تهران: نشر کتاب نادر، ۱۳۷۹.
- ۲۶- علیپور، م. زندگی و شعر نیما یوشیج. تهران: نشر تیرگان، ۱۳۷۹.
- ۲۷- فرخزاد، ب. سیری در شعر زنان از رابعه تا فروغ. تهران: کتاب‌سرای تندیس، ۱۳۸۰.
- ۲۸- کوزل، و. دیگری. نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی. ترجمه: فرهنگ ارشاد. تهران: نشر نی، ۱۳۸۳.
- ۲۹- گیدنز، آ. جامعه‌شناسی. ترجمه: منوچهر صبوری. تهران: نشر نی، ۱۳۸۵.
- ۳۰- مختاری، م. انسان در شعر معاصر (تحلیل شعر نیما، شاملو، اخوان، فرخزاد). تهران: انتشارات توسن، چاپ سوم.
- ۳۱- مه‌آبادی، ب. و دیگری. صدای شعر امروز. تهران: انتشارات تلاش، ۱۳۸۴.
- ۳۲- هومین، ح. استنباط آماری در پژوهش رفتاری. تهران: بیک فرهنگ، ۱۳۷۳.
- ۳۳- یعقوب‌شاهی، ن. مجموعه آثار احمد شاملو. تهران: مؤسسه انتشاراتی نگاه، ۱۳۸۰.